

Prof. Dr. Nuray BOZBORA - Stamboll

ROLI I SKËNDERBEUT NË FORMIMIN E IDENTITETIT KOMBËTAR SHQIPTAR*

Në librin e tij me titull “Identiteti Kombëtar”, Antoni Smith thekson që nacionalizmi nuk mund të vlerësohet dhe shqyrtohet thjeshtë vetëm si një ideologji apo formë e politikës, por atë duhet trajtuar edhe si fenomen kulturor. Nacionalizmi, si ideologji dhe lëvizje sipas tij, duhet të jetë i lidhur ngushtë me “identitetin kombëtar”, që është koncept shumëdimensional. Në këtë kontekst, Smith potencon nevojën e vendosjes së identitetit kombëtar në krye të çështjes, si fenomen kolektiv dhe kulturor, në mënyrë që të nxjerrim aspektet interesante të nacionalizmit. Një qasje e tillë bën që çështja të shikohet nga një perspektivë më e gjerë.

Në bazë të mendimit të Smith-it, duke iu referuar miteve të lidhura me identitetin kombëtar, me vendin/shtetin dhe racën (apo me të dyja), realiteti tregon që dallimet racore kanë qenë ndër shkaktarët kryesorë të konflikteve dhe jostabilitetit në të gjithë botën. Shumica e konflikteve më të mëdha dhe më të gjata në shkallë ndërkombëtare që kanë për bazë idetë konfliktuale dhe pretendimet lidhur me identitete kombëtare, nuk janë të rastësishme, por janë fakte të ndërlidhura mes vete.

Identiteti kombëtar kryesisht përbëhet nga:

1. toka/vendi historik apo atdheu;
2. mitet e përbashkëta dhe kujtesa e përbashkët historike;

* Kumtesë e mbajtur në Simpoziumin Shkencor “Gjergj Kastrioti Skënderbeu dhe epoka e tij”, Prishtinë 21 nëntor 2005.

3. kultura popullore e përbashkët në përdorim;
4. të drejtat juridike të përbashkëta dhe detyrimet që ndajnë të gjithë pjesëtarët e shoqësisë;
5. ekonomia e përbashkët në të cilën kanë të drejtë lëvizjeje të gjithë pjesëtarët e shoqërisë.

Identiteti kombëtar, për shkak të natyrës së vet shumëdimensionale, nuk mund të reduktohet në vetëm një dimension dhe të injektohet artificialisht në një trup të përbashkët njerëzish. Fuqia e identitetit kombëtar që bazohet në shumëdimensionalitetin e tij, konsiderohet se vjen edhe nga funksionet e tij në fushën e tokës, ekonomisë dhe politikës.

Kombet nga pikëpamja territoriale, pikë së pari, përcaktojnë kufijtë e tokës historike në të cilën jetojnë.

Nga ana ekonomike, kombet vendosin një mekanizëm të kontrollit ekonomik me baza territoriale.

Politikisht, kombet formojnë jetën politike në bazë të interesave kombëtare që supozohet se reflektojnë identitetin kombëtar dhe ndjenjën kombëtare. Sigurisht, funksioni politik më dallues i identitetit kombëtar është legjitimimi i të drejtave juridike të përbashkëta dhe i detyrimeve të institucioneve ligjore që definojnë veçantitë dhe vlerat e identitetit, duke reflektuar traditat dhe zakonet e vjetra të popullatës.

Një funksion tjetër i identitetin kombëtar është që pjesëtarëve të shoqërisë t'u përkujtojë trashëgiminë e përbashkët dhe afërsinë kulturore, duke fuqizuar ndjenjat e identitetit dhe të përkatësisë së përbashkët të vendit – tokës, dhe të ndërtojë një shoqëri mjaft besnike për t'u përballë me të gjitha vështirësitë, duke përdorur simbolet sikurse janë himni, flamuri, monedha, uniforma, monumentet, festat kombëtare e kështu me radhë.

Përfundimisht, ndjenja e identitetit kombëtar me një kulturë të përbashkët paraqet rrugën me anë të së cilës njerëzit në botën bashkëkohore mësojnë se “kush” janë.

Burimi bazë i fuqisë së identiteteve kombëtare është ndjenja e përkatësisë etnike apo identiteti etnik.

Një nga karakteristikat dalluese të identitetit etnik është natyra e tij historike dhe simbolike – kulturore, për shkak se grupet etnike janë derivat i fuqive të veçanta historike dhe i nënshtrohen ndryshimeve historike dhe difuzionit. Në anën tjetër, grupet etnike

janë tipa të kulturës kolektive, karakteristika dalluese kulturore e të cilëve janë religjioni, tradita, gjuha apo institucioni që thekson rolin e miteve dhe memories historike të racës. Një emër kolektiv i veçantë, një mit i përbashkët mbi racën, kujtime historike të përbashkëta, një lidhje me “atdheun”, ndjenja e solidaritetit në mes të shumicës së popullatës, e të tjera janë parakushte për vetë ekzistencën e një komuniteti etnik.

Identitetet etnike apo grupet etnike gjithmonë kanë rrezikuar të zhduken nga skena e historisë për shkak të luftërave, pushtimeve, ikjeve, valëve migruese, konvertimeve fetare etj. Ngjarje të këtilla historike kanë shkaktuar ndryshime të rëndësishme në përmbajtjen kulturore të disa identiteteve etnike. Sidoqoftë, gjatë historisë ka ndodhur që faktorë të tillë si ekzistenca e religjionit, mitet e përbashkëta mbi racën apo luftën e përbashkët kundër armiqve të jashtëm të kenë ndikuar për të mbajtur gjallë disa identitete etnike, ndonjëherë madje edhe më shumë se sa para këtyre sfidave. Në disa raste, veçanërisht gjatë kohërave të luftës kundër një armiku të përbashkët, bashkimi rreth një fuqie qendrore me tepër se sa ndjenja e solidarizimit etnik kanë luajtur rol të rëndësishëm në zgjimin e identitetit etnik. Fuqia qendrore e vënë në jetë nga komuniteti etnik gjatë luftës është një themelues i vetëdijes kombëtare që nxjerrë ndjenja kombëtare në njëërën anë dhe në të njëjtën kohë, nga ana tjetër paraqet potencial për mit kombëtar dhe burim të memories historike për breza të ardhshëm.

Përcaktori më i rëndësishëm i përkatësisë etnike në identitetin kombëtar shqiptar është uniteti racor dhe gjeneza historike që çon përpara deri tek ilirët. Karakteristikat më të rëndësishme dalluese të popullsisë ilire që jetonte në fise të pavarura, ishte gjuha e njëjtë e përbashkët – gjuha shqipe. Dihet se ilirët u zhdukën nga faqja e historisë në periudhën ndërmjet shekullit VI dhe shekullit XII për shkak të invazioneve dhe migrameve të popullsisë në rajon. Pas rishfaqjes së tyre në skenën e historisë në shekullin e XII-të, ata nën emra të ndryshëm, morën pjesë në aleanca të ndryshme ushtarake dhe politike si nën ndikimin e katolicizmit të Romës, ashtu edhe të ortodoksisë bizantine.

Emri “Shqiptar” në atë kohë përdorej për të emërtuar fiset shqiptare katolike të Veriut.

Shqiptarët që jetonin në Despotizmin e Epirit quheshin epirotë, për një periudhë kohore. Dihet se gjatë shekullit XIV-të, fiset shqiptare katolike të Veriut jetonin nën Mbretërinë Shqiptare të

ndërtuar nga Charles Anjou I, mbret sicilian. Mirëpo, ata e hoqën nga froni Charles Anjou-in pasi që ai nuk ua plotësoi kërkesat për autonomi dhe vazhduan të ekzistojnë si fise të pavarura në “Mbretërinë pa Mbret”.

Në përgjithësi, është pothuajse e pamundur të flitet për një unitet politik apo kulturor shqiptar në rajonin që njihet dhe pranohet si atdheu historik i shqiptarëve, përpara se ata të binin nën sundimin e Perandorisë Osmane, në çerekun e parë të shekullit XV-të. Ata nuk kishin asgjë tjetër përveç gjuhës shqipe. Dallimet në mes fisesh sikurse janë zakonet fisnore, përkatësia fetare, rajonale dhe kushtet gjeografike ishin pengesa të mëdha në formimin e unitetit politik shqiptar. Pa dyshim, një gjendje e tillë ishte lehtësuese për pushtimin e rajonit nga Perandoria Osmane. Prijësit feudal ose të fiseve shqiptare në rajon, fillimisht e njohën dominimin osman të rajonit duke pranuar të bëheshin *vasal* me vullnetin e lirë të tyre. *Vasaliteti* nënkuptonte lojalitet mjaft të lirshëm dhe fleksibil ndaj qendrës politike të Perandorisë Osmane. Gjatë kësaj kohe, disa nga *vasalët* njëanshëm ndërprejnë statusin e tyre të *vasalitetit*, derisa të tjerë preferuan të vazhdojnë lidhjen e *vasalitetit* ndaj perandorisë. Shtimi i pakënaqësive të shqiptarëve kundër politikës së Perandorisë Osmane për marrjen nën kontroll të rajonit me anë të administrimit qendror apo futjes së sistemit të *timarit* në rajon, u shfaq në formë të lëvizjeve të pavarura dhe të ndara të udhëhequra veçmas nga secili fis shqiptar. Shkaku kryesor i kryengritjeve të fiseve shqiptare kundërosmane ishte mosgatishmëria e feudalëve shqiptarë për të ndarë sovranitetin e tyre mbi tokat fisnore me administratën qendrore osmane. Do të ishte përpjekje e kotë të kërkonim për një lëvizje të organizuar dhe të manipuluar ose për një fuqi politike qendrore prapa kryengritjeve të lartpërmendura. Deri në vitin 1430, tokat jugore shqiptare u morën në kontroll nga Perandoria Osmane. Këto pushtime u kundërshtuan me anë të shumë kryengritjesh të pavarura dhe të ndara në rajone të Shqipërisë Qendrore dhe të Shqipërisë Veriore. Njëra nga këto kryengritje ishte nisur prej Gjergj Kastriotit (i cili sot, njihet si *Skënderbe*), i cili i ishte dhënë Pallatit Osman si peng në kohën e fëmijërisë nga i ati i tij, Gjon Kastrioti, *vasal* i osmanëve dhe ai ishte rekrutuar e trajnuar si një ushtar osman. Dallimi i kryengritjes së nisur nga *Skënderbeu* me kryengritjet e tjera shqiptare të kohës, ishte që ai tuboi dhe bashkoi fiset kryengritëse kundër rrezikut të përbashkët nga jashtë. Lidhja e Lezhës më 1444 apo themeli i bashkimit të shqiptarëve transformoi kryengritjet e shpërndara dhe të

pavarura ndaj Perandorisë Osmane, në një lëvizje qendrore të bashkuar dhe të organizuar nën udhëheqjen e një lideri. Një unifikim i tillë, padyshim se nuk mund të konsiderohet si reagim kombëtar apo ndonjë mënyrë shprehjeje e të qenit komb. Motivi themelor ishte unifikimi i prijësve të fiseve shqiptare ose fakti që fisnikët feudal nuk donin ta ndanin sovranitetin e tokave të tyre fisnore me administratën qendrore osmane. Kjo mosgatishmëri xheloze për ndarjen e sovranitetit të tokave të tyre me fiset e tjera, gjithashtu ishte modeli i sjelljes së pranueshme ndërmjet fisesh shqiptare të asaj kohe. Kjo tendencë nuk ndryshoi madje, as gjatë *unitetit shqiptar* që ishte formuar me udhëheqjen e Skënderbeut në Lidhjen e Lezhës. Prandaj, Skënderbeu gjatë luftës për sovranitet kundër Perandorisë Osmane, që zgjati rreth 25 vjet, ishte po ashtu në luftë të vazhdueshme me prijësit fisnor shqiptarë, të cilët ishin bashkuar nën udhëheqjen e tij. Çdo përpjekje e Skënderbeut që shihej nga fiset si sulm në fushën e sovranitetit të ndonjërit prej fisnikëve shqiptarë, shkaktonte përleshje dhe prishje të besëlidhjes.

Si rezultat, ajo çfarë e bëri *Skënderbeun*, udhëheqës të kryengritjes, një element të rëndësishëm ndërtues të identitetit kombëtar shqiptar ishte lëvizja kryengritëse që krijoi një fuqi qendrore, e cila tuboi dhe bashkoi grupet kryengritëse të pavarura dhe të ndara nën një flamur, një organizatë dhe një udhëheqës, më tepër se sa ndjenja e solidaritetit brenda lëvizjes. Shumë domethënës është fakti që flamuri shqiptar, i cili sot është simboli i Shqipërisë dhe i kombit shqiptar, është i njëjtë me flamurin që Skënderbeu vendosi dhe ngriti në sanxhakun e Krujës.

